

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar
Történelemtudományi Doktori Iskola
Társadalom- és életmódtörténeti műhely
Műhelyvezető: Prof. Dr. Ö. Kovács József egyetemi tanár

Nagy Gyöngyi

A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége
1918–1946

A doktori (PhD) értekezés tézisei

Témavezető: Dr. Ifj. Bertényi Iván PhD

Társ-témavezető: Dr. Sipos Balázs Áron habilitált egyetemi docens

Budapest

2022

I.A kutatás témája és célkitűzése

Jelen doktori disszertáció a két világháború között működő Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségével (MANSz) foglalkozik, 1918-as alakulásától 1946-os feloszlataáig.

A Horthy-korszak legnagyobb létszámú, országos mozgalommá fejlődő nőszervezetével mindeddig kevesen foglalkoztak, a témában átfogó monográfia még nem született, csak részkutatásokra (*Kelbert Krisztina, Szombathely, 2012; Kun Bernadett, Debrecen, 2014; Árvai Tünde, Pécs, 2016; Nagy Gyöngyi, Hódmezővásárhely, 2019-2021*) támaszkodhatunk, melyek elsősorban a szervezet vidéki fiókjainak történetét ölelik fel. A MANSz országos történetének felvázolására jelen disszertáció szerzője elsőként tesz kísérletet.

A szervezet rendkívül szerteágazó tevékenységet folytatott a közéletben, valamint társadalmi–szociális kérdések vonatkozásában, így működésének a szervezettörténet mellett fontos társadalmi, politikai és eszmetörténeti vonatkozásai is vannak.

II.A követett módszertan

A kutató dolgát megnehezíti a téma forrásainak széttagoltsága és hiányosságai. A források súlyos hiányosságát az adja, hogy 1944-ben, Budapest ostroma idején a MANSz Rózsa utcai székházát bombatalálat érte, így az iratok nagy része elveszett.

Ennek ellenére a téma elsődleges forrásbázisát a *levéltári iratok* adják, noha ezeket nem találjuk meg egy helyen. A világháborús pusztulás miatt a negyedszázadon keresztül működő MANSz központjának kevés fennmaradt dokumentuma a Magyar Nemzeti

Levéltár Országos Levéltár Bécsi kapu téri és óbudai kirendeltségén kutatható. Utóbbi helyen a központ és néhány vidéki fiók felosztásával kapcsolatos iratok állnak a kutató rendelkezésére. A fővárosi kerületi MANSz-fiókokról, a vasutas szakosztály egyes fővárosi csoportjairól Budapest Főváros Levéltára őrzött meg anyagokat. A vidéki MANSz-fiókokról bővebben a Magyar Nemzeti Levéltár megyei levéltáraiban tájékozódhatunk, ahol azonban ugyancsak töredékes iratanyag áll rendelkezésre, többnyire a polgármesteri, a városi tanácsi és az egyesületi iratok között.

A levéltári források mellett a MANSz törzsforrásul a Szövetség központi értesítője, *A Magyar Asszony* szolgál, melynek évfolyamai, számai teljes terjedelmükben egyetlen magyarországi közgyűjteményben sem találhatók meg. Kutatásom során így ennek beszerzéséhez jártam az Országos Széchényi Könyvtárban, az Országgyűlési Könyvtárban, a Petőfi Irodalmi Múzeumban, valamint a szegedi Somogyi Károly Városi és Megyei Könyvtárban. A hódmezővásárhelyi MANSz-fiók, egyedülálló módon, szintén rendelkezett saját alapítású lappal. A dél-alföldi szervezet megalakulását, kezdő lépéseit, a belépett tagok névsorát a *Magyar Asszonyok Lapjában* tették közzé, amely ugyan csak két évfolyamot élt meg, azonban így is alapvető forrásnak tekinthetjük a MANSz kutatásakor, és nemcsak az alföldi fiók, hanem a központ tekintetében is. Ezt a dokumentumot a hódmezővásárhelyi Németh László Városi Könyvtár Helytörténeti Gyűjteményében őrzik.

A MANSz saját értesítőjében dokumentálta legpontosabban mindennapi életét, és az itt megjelent cikkeket, írásokat, beszámolókat

a fővárosi és a megyei lapok is átvették. A *Budapesti Hírlapnak*, *Az Újságnak*, a *Magyarságnak*, a *Nemzeti Újságnak*, a *Pesti Hírlapnak* és az *Új Nemzedéknek* köszönhetően, amelyek rendszeresen tudósítottak a Szövetség munkájáról és megmozdulásairól, így gazdag *sajtóanyag* áll a kutató rendelkezésére.

A MANSz törekedett arra, hogy történetét és munkásságát *saját kiadványokban* is megörökítse. A levéltári források, a szövetségi értesítő és a bőséges sajtóanyag mellett ezek – mint az *Almanach az 1920-ik évre, a 15 év. Képek a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége tizenöt esztendejéből*, *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége 1925. évi nőnevelési kongresszusa*, *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetségének beszámolója az 1940/41. év munkájáról* és *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége Évkönyve 1943–1944* – képezik az egyesület következő fontos forrásbázisát, és annak ellenére, hogy a szervezet történetét egyoldalúan, csak saját szemszögükből mutatják be, nagy forrásértékkel bírnak a kutató számára. Fontos források még a MANSz alapszabályai.

Végezetül a téma forrásainak fontos kategóriáját képezik a *kortárs visszaemlékezések*. Ezeknek kivétel nélkül fontos jellemzője az önigazoló szándék, így tehát különös forráskritikával kezelendők, azonban hiányukban még nehezebb helyzetben lenne a kutató, hiszen ezek kisebb vagy nagyobb mértékben hozzájárulnak a MANSz létrejöttének viszonylag pontos rekonstruálásához. A mozgalom megalakulásának ilyen jellegű forrásai három olyan asszony tollából származnak, akik jelen voltak az alakulásánál. Az alapító Tormay Cécile, szépirodalmi igényességű naplóregényében, az először 1920–

1922-ben megjelenő *Bujdosó könyv*ben, a MANSz megalakulásának körülményeit elsőként örökítette meg. Ritoók Emma szintén sokat szentelt *Évek és emberek* c. memoárjában az asszonyok keresztény–nemzeti irányú tömörülésének, hiszen ő maga is alapító tag volt. A MANSz harmadik egykorú személyes forrásának *Révay Mór Jánosné 1918–1919-es naplóját* tekinthetjük, mely szintén tudósít a MANSz megalakulásának néhány mozzanatáról.

A fenti forrásokból képet kapunk a MANSz megalakulásáról, és tevékenységéről, illetve arról, hogyan foglalt állást bizonyos bel-, kül- és társadalompolitikai kérdésekben, valamint ezek segítségével bontakozik ki előttünk a MANSz világgépe is.

Ezeknek a forrásoknak egy részét kevéssé vagy egyáltalán nem használta még fel korábbi történeti szakirodalmunk. Ugyanakkor ennyi különböző dokumentumtípus áttekintése után sem mondhatja el magáról azt a szerző, hogy a téma valamennyi lehetséges forrásának a birtokában van. Különbőféle iratok lappanghatnak pl. az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában, amelyek hasznos adalékkul szolgálhatnak a MANSz történetéhez, utóéletéhez, illetve a Szövetség vezetőinek, vagy főbb alakjainak az életútjához, hiszen a második világháború után a MANSz-tagok elleni eljárásokban (pl. az igazoló eljárásokban, vagy az 1956-os forradalommal kapcsolatos perekben) szóba került/kerülhetett az egyesület tevékenysége, működése. Ugyancsak az egyesületi tagok személyes életéhez, motivációihoz, de így egyúttal a MANSz-ról saját korában kialakult képhez nyújthatnak kapaszkodót a különböző családi hagyatékok. Épp ezért ez a munka nem jelenti a kutatás teljes

lezárását, csak annak egy fontos állomását és részleges összefoglalását.

A MANSz a megvizsgált források alapján egységes képet mutat: negyedszázados története alatt a tagok mindvégig ragaszkodtak az 1918–1919-ben megfogalmazott jelszavakhoz – Isten, Haza, Család, valamint a szervezet első számú vezetőjéhez, Tormay Cécile-hez, még annak halála után, 1937-et követően is. A vidéki szervezetek mindvégig a központ irányítása szerint jártak el tevékenységeiket illetően, kiemelten figyelve a helyi sajátosságokra. A generációs különbségeket igyekeztek áthidalni, pl. azzal, hogy kezdettől fogva támogatták az egyetemistákat, az 1930-as évek végén pedig – mintegy utódaikként – Leányköröket is létrehoztak.

Értekezésem elsősorban szervezettörténeti jellegű, amely módszertani szempontból részben kronológiai, részben tematikus rendben közelít tárgyához, a MANSz szervezeti felépítésének, országos hálózattá bővülésének, szokásrendjének, célkitűzéseinek bemutatásához. Miután kutatásaim a központi MANSz mellett kiterjednek a hódmezővásárhelyi MANSz-fiók történetére is, a legtöbb példát innen merítem ahhoz, hogy a MANSz országos tendenciái miképpen valósulhattak meg egy vidéki MANSz-fiók esetében. Helyi kötődésem csak az egyik szempont volt, ami miatt a választás Hódmezővásárhelyre esett. Fontos volt az is, hogy ez volt az egyik legkorábban megalakult fiók, amely fennállása alatt megszakítás nélkül működött, és történetéhez olyan kuriózum is adatokkal szolgál, mint *A Magyar Asszonyok Lapja* c. értesítőjük.

Dolgozatom alapvető célkitűzése az, hogy a rendelkezésre álló forrásanyag alapján adalékot nyújtson a Horthy-korszak sokszínű közéletéről és társadalmáról egy olyan nőegyesület céljainak és mindennapjainak bemutatásán keresztül, amely számára a legfontosabb Trianon revíziója, a keresztény-nemzeti kurzus kormányainak támogatása, valamint a felnövekvő nemzedék hazaszeretetre való nevelése és a rászorulókat támogatása volt.

III. A kutatás új eredményei, tézisei

A MANSz a bolsevik ideológia magyarországi térhódítása ellenében, Magyarország területi egysége érdekében, valamint a keresztény–nemzeti ideológia megszilárdítása céljából jött létre. Utóbbin belül a neokonzervatív ághoz tartozott.

A történelmi szükségszerűség által életre hívott szervezet megalakulásával a magyarországi nőtörténet és női egyenjogúság történetében 1918-ban új korszak kezdődött: a feministák helyét a konzervatív világnézetű nők vették át.

A szervezkedés legfőbb alakjainak Tormay Cécile (1875–1937) és Ritoók Emma (1868–1945) írónők, valamint gróf Zichy Rafaelné (1877–1964) tekinthetők.

A MANSz hivatalos megalakulására 1919. január 11-én került sor, az Országos Katholikus Nőszövetség, a Magyar Protestáns Nők Országos Szövetsége, valamint a Szociális Missziótársulat összefogásával. A felekezetenélküliség az összefogás szükségességét és súlyát is jelezte.

A MANSz ugyanakkor osztozott az ellenforradalmi rendszer zsidóellenes előítéleteiben, de nem tartozott a faji alapon antiszemita csoportokhoz, amit az is jelez, hogy több kikeresztelkedett tagja volt.

Munkájuk az 1918-ban megfogalmazott jelszavak – Isten, Haza, Család – mentén zajlott. Legfőbb céljuk, a revízióért való küzdelem mellett azonban kiterjedt szociális (gyermekek, édesanyák, egyetemisták támogatása) és kulturális tevékenységet is folytattak. Mindezekre a második világháború alatt is fokozott figyelmet fordítottak.

Tormay Cécile, a szervezet alapító-vezetője, vezérszónoka, a magyar közéletet megszólalásaival nem hivatásos politikusként uralta és befolyásolta. A MANSz-tagok haláláig szellemi vezetőként, vezérként tekintettek rá, így köreikben természetszerűleg alakult ki a kultusza, amelyet halála, 1937 után már tudatosan alakítottak (Emlékszoba kialakítása – 1937, Tormay Cécile utca – 1938, Tormay-szobor felállítása, 1943).

A MANSz társadalmi egyesületként határozta meg önmagát, így el tudta kerülni azt, hogy nyíltan valamely politikai párttal hozzák összefüggésbe, illetve így pártpolitikától mentes, össznemzeti érdekeket képviselő szervezetként tűnhetett fel. Ugyanakkor, mivel alapítóik, segítők között ott találjuk Bethlen István, Klebelsberg Kuno és Teleki Pál grófokat, az általuk képviselt politikai irányvonalhoz csatlakoztak.

Horthy Miklós szimbolikus budapesti bevonulásától kezdődően – 1919. november 16. – szellemi szövetségeseivé váltak a keresztény-nemzeti szellemű Magyarország megteremtéséért síkra szálló

konzervatív polgári kormányoknak. Az ily módon a Horthy-korszak hivatalos nőegyletévé váló MANSz mindezért cserébe élvezte a magyar állam finansziális támogatását. A '30-as évekre már az egész országot behálózó nőegylet, a Bethlen-féle irányvonalat követve, a választójog fokozatos kiterjesztésének a híve volt, maga is részt vett a választási kampányokban, s tagjaik közül többen vettek részt a politikai életben (pl. Slachta Margit, Melczer Lilla, Fuchsné Futima Sarolta).

A MANSz fokozatosan építette ki szervezetét az országban. A központi Szövetség 1919-es megalakulása után az 1920-as években a vidéki törvényhatósági jogú városokra (Kecskemét, Zalaegerszeg, Szombathely, Győr, Békéscsaba, Kiskundorozsma, Tiszafüred, Hódmezővásárhely, Pécs, Debrecen, Baja, Szeged, Makó) fókuszált. Budapest kerületeiben a komolyabb szervezés csak az 1930-as években kezdődött meg, de onnantól kezdve folyamatos volt, és még a háború idején is tartott (Sashalom, Újpest, Pestújhely, Rákosszentmihály, Mátyásföld, Cinkota, Rákosfalva, Kőbánya, Rákoskeresztúr, Pesterzsébet, Pestszentlőrinc, Rákoshegy, Kispest, Csepel, valamint a kerületek). Ugyancsak a háború alatt indult meg a szervezés a sorozatban visszatért területeken (Felvidék, Kárpátalja, Erdély, Délvidék), és ezekben az években jöttek létre a foglalkozás szerinti szakosztályok (vasutas, tűzoltó, postás, Beszkárt) is.

A MANSz 1944 októberében mindennemű tevékenységét beszüntette. Hivatalosan 1946-ban szűnt meg, amikor az Ideiglenes Nemzeti Kormány, a Horthy-korszakban működő jobb- és szélsőjobboldali egyesületekhez hasonlóan feloszlatta.

IV. A témában végzett publikációs tevékenység

NAGY Gyöngyi: *Barabás István unitárius lelkész élete és egyházi pályája*. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2018. Helytörténeti Tanulmányok. 21. Szerk.: KOVÁCS István–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2018. 35–60.

NAGY Gyöngyi: *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának korai évei, 1921–1923*. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2019. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: KOVÁCS István–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2019. 57–84.

NAGY Gyöngyi: *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi körének korai évei, 1921–1923*. In: Tanulmányok a huszadik századi magyar történelemről. Szerk.: DÖBÖR András–MIKLÓS Péter–ZEMAN Ferenc. Emlékpont Könyvek 14. Hódmezővásárhely, 2019. 27–48.

NAGY Gyöngyi: „*Sokan vagyunk, csak nem tudunk egymásról!*” *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége megalakulása*. In: Trianoni Szemle, 2019. július–december, 125–130.

NAGY Gyöngyi: *A Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége hódmezővásárhelyi fiókjának története 1924 és 1928 között*. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2020.

Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: NAGY Gyöngyi–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2020. 147–165.

RÉVAY Mór Jánosné: *A bolsevizmus napjai. Naplójegyzetek 1918–1919*. Szerk.: SZAKÁCS Árpád, előszót írta: NAGY Gyöngyi, Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2020.

NAGY Gyöngyi: *A MANSz hódmezővásárhelyi fiókjának története 1929 és 1940 között*. In: A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve 2021. Helytörténeti tanulmányok. Szerk.: NAGY Gyöngyi–PRESZTÓCZKI Zoltán, Hódmezővásárhely, 2021. 107–134.

TORMAY Cécile: *Küzdelmek. Emlékezések*. Felelős szerkesztő: SZILÁGYI Erzsébet. Előszót írta: NAGY Gyöngyi, Kárpátia Stúdió, Köröstárkány–Balatonfőkajár, 2021.